

Nuorten matkassa rautaesiripun takana

Arvio teoksesta Koivunen, Pia. *Rauhanuskovaiset. Suomalaiset maailman nuorisofestivaaleilla 1940–1950-luvuilla*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 2020. 327 s. ISBN 978-951-858-163-8.

Alina Kuusisto

Prahassa, Budapestissa, Berliinissä, Bukarestissa, Varsovassa ja Moskovassa 1940- ja 1950-luvuilla järjestetyillä maailman nuorisofestivaaleilla oli mukana yhteensä lähes 8 000 suomalaista. Vuosikymmenten mittapuulla massiivisten, vasemmistolaisiin nuorisjärjestöihin kuuluneiden tai sosialismista muuten kiinnostuneiden nuorten joukkotapahtumien merkitys on kuitenkin jäänyt katveeseen sodan jälkeisen Suomen kansainvälistymistä ja poliittista historiaa käsittelevässä tutkimuksessa.

FT Pia Koivusen teos *Rauhanuskovaiset. Suomalaiset maailman nuorisofestivaaleilla 1940–1950-luvuilla* on sekä sisällöllisesti että metodologisesti moniulotteinen kokemushistoriallinen teos, joka jatkaa kirjoittajansa pitkäjänteistä kylmän sodan ajan kulttuuridiplomatiaa sekä kansainvälisiä megatapahtumia koskevaa tutkimustyötä. *Rauhanuskovaiset* pohjautuu Koivusen vuonna 2013 ilmestyneeseen väitöskirjaan, mutta on samalla itsenäinen suomenkielinen ja tietokirjanomainen tutkimus, jossa muistitietoaineistoja on tarkasteltu väitöskirjaa laajemmin ja syvällisemmin. Kirjan ”lähtökohtana on valottaa kylmän sodan aikaista maailmaa ja liikkuvuutta ruohonjuuritasolta” (s. 11). Nuorten omat kokemukset ja kertomukset festivaalimatkoista ovat teoksen keskiössä.

Ruohonjuuritason aatteellisuutta

Maailman nuorisofestivaalien taustalla oli (ja on – viimeisin festivaali järjestettiin Venäjällä Sotšissa vuonna 2017) vuonna 1945 perustettu Demokraattisen nuorison maailmanliitto, jonka tärkein jäsenjärjestö kylmän sodan aikana oli neuvostoliittolainen nuorisjärjestö Komsomol. Festivaali saikin viimeistään Berliiniin 1951 mennessä leiman sosialismiin ja kansandemokratiaan päin kallellaan olevana tapahtumana, jolla myös todellisuudessa oli Neuvostoliiton vankka aatteellinen ja taloudellinen tuki. Festivaalimatkat olivat nuorille varsin edullinen tapa nähdä maailmaa, ja kohdemaassa vastaanotto oli avokätinen.

Pia Koivusen mukaan nuorisofestivaaleihin on suhtauduttu niin aikalaisjulkisuudessa kuin myöhemmässä historiakuvassa kriittisesti ja vähätellen. Festivaalit on nähty kylmän sodan aikaisena poliittisena ja kulttuurisena kamppailuna nuorten sieluista tai suomettumisen viitekehäksessä. Nuoria on pidetty tahdottomina objekteina ja neuvostopropagandan välikappaleina. Heidän toimijuutensa on tutkimuksessa häivytetty ja festivaaleja on tulkittu puhtaasti suurvaltojen vastakkainasetteluiden ja Suomen kylmän sodan aikaisen aseman näkövinkkelistä (esim. Vesikansa 2004; Rislakki 2010; Tarkka 2012).

Koivunen tuo kylmän sodan varhaisvaiheen tutkimukseen ruohonjuuritason näkökulman avaamalla nuorten, erityisesti työläisnuorten, omakohtaisia kokemuksia sosialismin aatteellisuudesta ja yhteisöllisyydestä. Teoksessa on hyödynnetty tekijän itse 2000-luvulla toteuttamia sekä Kansan Arkiston ja Eduskunnan kirjaston kokoelmiin sisältyviä 1980- ja 1990-luvulla tehtyjä haastatteluja, mutta mukana on myös Tampereen Lenin-museon nuorisofestivaalinäyttelyn (2006) aikaisia sekä kansainvälisistä kokoelmista saatuja haastatteluja. Aineistoon sisältyy kaikkiaan 48 haastattelua, joiden informantit ovat suomalaisia, venäläisiä, englantilaisia, saksalaisia ja irlantilaisia. Lisäksi aineistona on käytetty julkaistuja ja julkaisemattomia matkapäiväkirjoja ja -kertomuksia. Runsa, kansainvälisen vertailun mahdollistava aineisto tarjoaakin kuvan nuorisofestivaaleista suurina kansainvälisinä tapahtumina, joista jokainen oli omanlaisensa, sekä festivaalikävijöistä, joista jokaisen motiivit osallistua olivat yksilöllisiä.

Osalle matkalaisista festivaaleihin liittyi aitoja poliittisia ja aatteellisia tarkoitusperiä, mutta vähintään yhtä monelle ne sisälsivät mahdollisuuden nähdä maailmaa ja erilaisia kulttuureja, juhlia sekä kerätä elämäkokemusta. Delegaatioihin kuului myös lukuisia tieteen ja taiteen edustajia, jotka ottivat osaa festivaaleilla järjestettyihin näytöksiin ja kilpailuihin. *Rauhanuskovaiset* auttaakin hahmottamaan, mikä poliittisissa aatteissa ja etenkin sodan jälkeisessä sosialismissa viehätti nuoria. Yksilön motiivit olla mukana poliittisessa liikkeessä tai sen liepeillä ovat harvoin yksioikoisia tai ulkoa päin määriteltävissä.

Moniulotteista kokemushistoriallista tulkintaa

Kirjassa kuljetaan festivaalikävijöiden mukana niin koti-Suomen lähtötunnelmissa, festivaalikaupunkiin saavuttaessa, kohdekaupunkiin tutustuessa, muita festivaalinuoria kohdatessa kuin lopulta haikean kotiinpaluun hetkissä. Lähtökohtana eivät ole festivaalit sinällään, vaan kirjoittaja on rakentanut teoksen ”festivaalimatkan kronologian” (s. 43) varaan. Lähteinä on käytetty päiväkirjoja, haastatteluja, matkakertomuksia, suomalaisia ja venäläisiä arkistoaineistoja, sanomalehtiä ja valokuvia. Valokuvien hyödyntäminen analyysissä tasavertaisena lähteenä kirjallisten ja suullisten lähteiden rinnalla eikä vain teoksen elävöittämis- ja havainnollistamistarkoituksessa on historian tutkimuksessa vähemmän yleistä ja tuo siten mielenkiintoisen lisän jo muutenkin monipuoliseen aineistoon.

Eri tahoilla koottu ja säilytetty noin 2 000 valokuvan kokoelma mahdollistaa varsin syvällisen tarkastelun siitä, mitä kuvattiin, mitä ei kuvattu ja miten kuvat suhteutuivat muistitietoaineistoihin. Esimerkiksi havainto, että kuvakokoelma sisälsi poliittisten

johtajien patsaista otettujen tai muuten poliittisesti sävyttyneiden kuvien sijaan otoksia pääasiassa nuorista itsestään, ystävistä, kaupungista ja turistinähtävyyksistä kertoo, mitä nuoret lopulta pitivät muistamisen ja tallentamisen arvoisena. Kirjaan valitut kuvat havainnollistavat hyvin kirjoittajan tulkintoja, ja lukija olisi katsellut kuvia mielellään enemmänkin.

Kirjan kokemushistoriallinen lähestymistapa sovitaa arkiset ja yksilölliset merkityksenannot yhteiskuntaa ja kulttuuria selittäviin tulkintoihin. Ville Kivimäki (2019) on todennut, että kokemushistoriaa voi pitää erilaisia historian tutkimuksen metodologioita yhteen kokoavana sateenvarjokäsitteenä, joka luo siltaa rakenteita ja instituutioita korostavan sosiaalishistorian ja todellisuuden ja kielen suhdetta tulkitsevan kulttuurihistorian välille. Toisaalta kokemushistorian laaja-alainen konstruktivistinen viitekehys tuo teoreettisempaa lähestymistapaa historian tutkimuksen parissa pitkään itsestäänselvyytenä pidetyille kokemuksen käsitteelle. Tässä kirjassa kylmän sodan ajan poliittinen historia löytää uutta kosketuspintaa muistitiedon ja tunteiden historian kautta.

Kokemuksen tulkinnassa olennaista ei ole kokemusten kuvaaminen sellaisenaan, vaan miten kokemukset ovat syntyneet ja miten ympäröivä yhteiskunta on niihin vaikuttanut. Rauhanuskovaisten ja heidän kertomustensa mukana kuljetaan jatkuvassa menneisyyden ja nykyisyyden välisessä vuorovaikutuksessa. Niin tunteet kuin muistot suodattuvat eletyn elämän, sosiaalisen kanssakäymisen ja yhteiskunnallisen tilanteen muodostaman siivilän lävitse. Niitä valikoidaan, rajataan ja muokataan tilanteen mukaan tietoisesti tai tiedostamatta. Siksi festivaalikokemuksia on luettava kontekstissa, jossa nuoret ovat kasvanut aikuisiksi ja kaksinapaisesta maailmankuvasta on siirrytty Neuvostoliiton hajoamisen jälkeiseen globaalin maailmantalouden ja avautuneen Euroopan aikakauteen.

Hankala poliittinen nuoruus

Maailman nuorisofestivaaleja on mahdollista tarkastella hyvin monenlaisista tarkastelukulmista ja viitekehyksistä nuorisotutkimuksesta poliittisten liikkeiden, kansainvälistymisen ja matkailun historiaan. Koivunen yhdistää kirjassaan näitä kaikkia mutta syventyy erityisesti kylmän sodan tematiikkaan. Tutkimus tuo esiin, että maailman nuorisofestivaali oli Komsomolille ja Neuvostoliitolle ”ennen kaikkea väline tuoda esiin Neuvostoliiton uutta suurvaltaimagoa” (s.89). Se oli valtiollinen projekti, jossa mielikuvia punalipun maasta pönkitettiin tuomalla festivaalin näyttämöille joukoittain eturivin taiteilijoita ja urheilijoita sekä usein myös järjestämällä festivaalivieraille yltäkylläinen majoitus ja ruokailut, mikä merkitsi suurta kontrastia suomalaisten työläisnuorten arkeen.

Näyttävien rituaalien, avajaisten, marssien, mielenosoitusten ja yhteislaulujen kautta pyrittiin luomaan osallistujien välille yhteishenkeä sekä synnyttämään uskoa rauhan ja ystävyyden täyttämään tulevaisuuteen. Festivaalin tavoitteet ja sanoma tulivat selvästi esiin järjestäjien kielenkäytössä ja tapahtuman iskulauseissa. Kommunistijohtajien nimiä huudettiin kuorossa ja fasismia vastustettiin avoimesti.

Politiikka oli siis festivaaleilla läsnä sekä välillisesti että välittömästi. Tämä tulee esiin Koivusen käyttämässä aikalaisteksteissä, joiden retoriikka saattoi olla luokkataisteluhenkistä ja yhteiskuntajärjestelmien välistä kahtiajakoa korostavaa. Toisaalta muistelulle oli tyypillistä irrottaa omat festivaalikokemukset Neuvostoliittoon tai sosialismiin liittyneistä kytköksistä ja keskittyä myönteisiin asioihin ja nuoruuden ”kulta-aikaan”. Festivaalikävijöiden muistelusta löytyykin yhtäläisyyksiä siihen, miten 1970-luvun taistolaisen opiskelijaliikkeen aktiivit myöhemmin jäsensivät poliittista osallistumisestaan (ks. esim. Kuusisto 2017). Niin nuorisofestivaalien kuin taistolaisajan nostalgisointi etäännyttää ilmiöiden suhdetta politiikkaan ja niiden itsessä tai kanssaihmisissä aiheuttamiin kielteisiin mielikuviin. Nuoruuden kokemuksiin liittynyt politiikka ja aatteellisuus on jotain, joka on irrallaan ruohonjuuritason kanssakäymisestä mutta myös asia, johon aikuinen minä saattaa suhtautua ymmärtäen ja hyväksyen.

Jos taistolaisuutta on 2000-luvun julkisessa muistelupuheessa ollut mahdollista tarkastella syyllistämistä ja demonisointia avoimemmin ja monipuolisemmin, jopa nostalgisesti ja romantisoiden, on maailman nuorisofestivaalien yhdistäminen poliittisuuteen joillekin muistelijoille edelleen korostetun hankala asia (esim. Lalu 2015). Esimerkiksi viittaaminen kommunismin sijaan rauhantyöhön on ollut festivaalimuistelulle ominaista. *Rauhanuskovaiset* osoittaa kuitenkin mukaansa tempaavalla ja tieteellisesti pätevällä tavalla, miten maailman nuorisofestivaalien poliittisuus oli vain tapahtuman yksi juonne. Festivaalit avarsivat suomalaisnuorten maailmankuvaa aikana, jolloin vain harvoilla tavallisilla ihmisillä oli mahdollista matkustaa Euroopassa, rautaesiripun takaisesta maailmasta puhumattakaan. Teos tuo helposti avautuvalla tavalla hyvän lisän kylmän sodan historiaa koskevan tutkimuksen kenttään valottamalla työläisnuorten kosketusta sosialismiin ja kansainvälisyyteen. Teos sopii erityisesti aikakauden poliittisesta ilmapiiristä sekä nuorisoliikkeen ja Suomen kansainvälistymisen historiasta kiinnostuneille tutkijoille ja harrastajille.

Alina Kuusisto, FT, Karjalan tutkimuslaitos, Itä-Suomen yliopisto.

Kirjallisuus

Kivimäki, Ville. 2019. Reittejä kokemushistoriaan – Menneisyyden kokemus yksilön ja yhteisön vuorovaikutuksessa. Teoksessa *Eletty historia. Kokemus näkökulmana menneisyyteen*, toim. Johanna Annola, Ville Kivimäki ja Antti Malinen, 9–38. Tampere: Vastapaino.

Koivunen, Pia. 2013. *Performing Peace and Friendship – The World Youth Festival as a Tool of Soviet Cultural Diplomacy, 1947–1957*. Tampere: Tampereen yliopisto.

Kuusisto, Alina. 2017. *Korkeakoulun punainen aave. Keskustelu Joensuun korkeakoulun politisoitumisesta 1970-luvun sanomalehtikirjoittelussa ja muistelupuheessa*. Dissertations in Social Sciences and Business Studies, 150. Joensuu: University of Eastern Finland. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-61-2526-8>. [Haettu 29.7.2021]

Lalu, Liisa. 2015. ”Ainakin vuori on kääntämättä.” Nuortaistolaisuuden muistaminen ja menneisyyden radikalismi. *Ennen ja nyt: Historian tietosanomat* 15:1. <https://journal.fi/ennenjanyt/article/view/108612>. [Haettu 2.8.2021]

Rislakki, Jukka. 2010. *Paha sektori. Atomipommi, kylmä sota ja Suomi*. Helsinki: WSOY.

Tarkka, Jukka. 2012. *Karhun kainalossa. Suomen kylmä sota 1947–1990*. Helsinki: Otava.

Vesikansa, Jarkko. 2004. *Salainen sisällissota. Työnantajien ja porvariain taistelu kommunismia vastaan kylmän sodan Suomessa*. Helsinki: Otava.